

Tür: Araştırma Makalesi

Kabul Tarihi: 21 Aralık 2021

Gönderim Tarihi: 8 Ekim 2021

Yayımlanma Tarihi: 27 Aralık 2021

Atıf Künyesi: GÜNEŞ, Eyyüp (2021), “Garip Şiirinde İstanbul”, *International Journal Of Turkish Academic Studies (TURAS)*, C. 2, S. 3, s. 189-198.

GARİP ŞİİRİNDE İSTANBUL¹

Eyyüp Güneş²

10.54566/turas.1018508

ÖZ

Garip şiiri (I. Yeni), Türk şiirinde adeta bir dönüm noktasıdır. Orhan Veli Kanık, Melih Cevdet Anday ve Oktay Rifat'ın temsilciliğini yaptığı Garip hareketi, şiire getirdikleri yeniliklerle Türk şiir dünyasını önemli ölçüde etkilemiştir. Türk şiiri Garip akımı ile yeni biçim ve söyleyiş olanaklarıyla zenginleşmiş, sokaktaki insanın duyarlılığına açılmıştır. Doğu'nun görkemli başkenti kabul edilen İstanbul, tarih boyunca birçok şair tarafından ele alınmış, her dönem Türk şiirinin vazgeçilmez konularından biri olmuştur. Garip şairleri İstanbul'a ayrı bir ilgi göstermiş, bazen bir ressam edasıyla şehrin semtlerini, sokaklarını anlatmış, bazen kendisiyle dertleşilen, konuşulan bir dost olmuş, bazen de kadınlarıyla, balıkçılarıyla, işçileriyle yaşayan İstanbul şiirin merkezine alınmıştır. Garip şiirinde İstanbul, gerçekçi bir bakış açısıyla kaleme alınmasının yanı sıra yalnızlığın, kimsesizliğin, aşkın kalbi olarak da karşımıza çıkar.

Anahtar Kelimeler: Türk Şiiri, Garip Akımı, İstanbul.

¹ Bu makale, “Garip Şiirinde Gerçekliğin Temsili” isimli doktora tezinden üretilmiştir.

² Dr., MEB Adıyaman Bilim ve Sanat Merkezi, E-posta: egunes02@gmail.com, ORCID 0000-0003-4440-5547

İSTANBUL İN GARİP POETRY

ABSTRACT

Garip poetry (I. Yeni) constitutes one of the important milestone in the field of poetry in Turkish literature. The Garip movement, represented by Orhan Veli Kanık, Melih Cevdet Anday and Oktay Rifat, had a significant impact on the Turkish poetry world with the innovations they brought to poetry. Turkish poetry has been prospered with new forms and utterance possibilities with the Garip movement, and has been opened to the sensitivity of the people in the street. Considered the magnificent capital of the East, İstanbul has been frequently used by many poets throughout history and has been one of the indispensable themes of Turkish poetry in almost every period. Garip poets showed a special interest in İstanbul, sometimes they described their neighborhoods and streets with a painter's style, sometimes became a friend to whom they talked, sometimes İstanbul, which lives with its women, fishermen and workers, was taken into the center of poetry. In Garip's poem, İstanbul appears as the city that is the heart of loneliness, desolation and love, as well as being written with a realistic point of view.

Keywords: Turkish Poetry, Garip Poetry, İstanbul.

GİRİŞ

İstanbul, bir kültür başkenti gibi her dönem sanatın kalbi olmuş, şiirde de farklı yönlerden ele alınmıştır. "Türk şiirinin yayıldığı coğrafyaya bakıldığı zaman, İstanbul'un, değişmeyen bir başkent olduğu görülür. Gerçekten de 'payitaht' İstanbul, yüzlerce yıl Divan şiirinin de merkezi olmuş, Osmanlı İmparatorluğu'nun görkemi bu şiire yansımış, İstanbul'un yoksul semtleri ve insanı ancak Osmanlı'nın son döneminde bu şiirde yer bulmuştur. Türk şiirinin İstanbul dışına çıkışı ise ancak Kurtuluş Savaşı evresinde başlamaktadır" (Çankaya, 2016: 88). İstanbul, tarih boyunca bilimin ve sanatın merkezi olma özelliği ile bilinir ve sanatçıların hem yaşadığı hem de eserlerinde yoğun bir şekilde ele aldıkları mekân olma özelliğini taşır.

İstanbul'un sanat dünyasında; özellikle de Türk şiiri üzerindeki etkisi oldukça önemlidir. Konumu itibarıyla tarih boyunca gözde ve göz önünde olan bu kent, birçok şaire ilham kaynağı olmuş; halk şiiri, divan şiiri ve modern şiirimizde vazgeçilmez bir konumda yer almıştır. "Dede Korkut kitabında bezirgânların alışveriş yaptıkları bir şehir olan İstanbul, Tuhfetü'l-uşşak adlı mesnevide halk hikâyelerinin gerçekleştiği mekân olarak yer alır.

Cilt/Volume 2, Sayı/Issue 3, 2021

Âşık Ömer, Ahmed adlı şairlerin İstanbul üzerine söyledikleri de halk şiirinin İstanbul'a ilgisini yansıtır" (Kaplan, 1999: 37-38).

İstanbul klasik edebiyatımızın da önemli temlerinden biridir; "Divan edebiyatında Ahmed Paşa, Aynî, Avni, Zati, Baki, Nihânî, Zihnî, Sirozlu Sâdi, Yahya Efendi, Koca Nişancı, Şeyhülislâm Yahya, Nâbi, Vecdi, Fasihi, Nef'i, Şeyh Gâlib, Nedim, Nahifî, Esrar Dede, Enderunlu Vâsif gibi şâirler, İstanbul'u şiirlerinin en önemli temalarından biri olarak işlemişlerdir" (Kaplan 1999: 42-45). İstanbul, Nedim'in; "Bu şehir-i Stanbul ki bî misl ü behâdır / Bir sengine yekpâre Acem mülkü fedâdır" beytinde doruğa çıkan bir methiyeyi hak eder. Sarayın ve hükümdarın burda bulunmasının avantajı, İstanbul'a merkez olma özelliği verir. Sami Paşazâde Sezâi, Abdülhak Hamid, Recâizâde Mahmûd Ekrem, Mehmed Celâl gibi sanatçılar kaleme aldıkları şiirlerde İstanbul'u övgüye layık bir şehir olarak işlerler. "Ziya Paşa ve Tevfik Fikret'in İstanbul'a olumsuz yaklaşımları daha çok siyâsî otoriteye muhalif olmalarıyla ilgili bir durumdur" (Ulutaş 1998: 31-32). Mehmet Akif, İstanbul'u gerçekçi gözlemleriyle sokaklarına kadar tasvir eden bir şair olarak özgün bir tavır sergiler. Cumhuriyet dönemi şairleri İstanbul'u daha çok coğrafi güzellikleri, sosyal yaşantısı ve tarihsel dokusuyla şiirlerinde işlerler. Yahya Kemal Beyatlı, Necip Fazıl Kısakürek İstanbul üzerine birçok şiir kaleme almış, bu kadim şehirden övgüyle bahsetmişlerdir. Yahya Kemal'de tarihten gelen misyonuyla kolektif bir ruhun tezahürü olan İstanbul, Garip şairlerinde imge, çağrışım unsuru ya da şiirin anlatıcı sesini kapsayan doğal ve gerçek bir mekân olmaktan öteye gitmez.

Edebiyatımızda bir dönem Anadolu'ya yönelik olsa da İstanbul önemini hep korumuş, sanatın ve edebiyatın kalbi olmaya devam etmiştir;

"Ne var ki, Anadolu'ya bu yönelik sürse de İstanbul, Türk şiirinde temel bir izlek olarak hep var olmuş, şiirdeki ağırlıklı konumunu hep korumuştur. Türkiye'de yaşanan toplumsal-ekonomik, siyasal oluşumların öncelikle İstanbul'a yansımış oluşu, İstanbul'un bütün Türkiye için bir çekim alanı oluşturması, şiirimiz için de başkent oluşuna yol açmıştır. İstanbul'un, Türk şiirinin başkenti olma özelliği günümüzde de sürmekte, ülkemizde genel olarak sanat ve edebiyat, özel olarak da şiirin nabzı büyük ölçüde bu şehirde atmaktadır" (Çankaya, 2016: 88).

Garip şairleri İstanbul'u bütün yönleriyle şiirlerine konu etmişlerdir. İstanbul bütün ayrıntıları, gerçeklikleri ve güzellikleri ile beraber Garip şiirinin dizelerinde karşımıza çıkar. Orhan Veli ağırlıklı olmak üzere Melih Cevdet, Oktay Rifat İstanbul'u, şehirdeki yaşamı, insan manzaralarını, şehrin doğal güzelliklerini farklı bir bakış açısı ile ele almıştır.

1. GARİP ŞİİRİNDE İSTANBUL

Garip şiiri için İstanbul önemli bir mekân olarak karşımıza çıkar, Garipçiler bu şehri yaşamın akışı içinde, farklı ayrıntıları ile başarılı bir şekilde birçok şiirde işlemişlerdir.

Sözcük	Orhan Veli	Melih Cevdet	Oktay Rifat	Toplam
İstanbul	28	6	9	43

Tablo 1: "İstanbul" Sözcüğünün Kullanım Sayıları

Orhan Veli Kanık, Melih Cevdet Anday ve Oktay Rifat'ın Garip akımı etkisinde kaleme aldıkları tüm şiir kitapları incelenerek, İstanbul sözcüğünün kullanım sayıları, sıklıkları belirlenmiş ve yukarıdaki tabloda gösterilmiştir. Garip şiiri için de İstanbul önemli bir yere sahiptir. Garip şairleri İstanbul üzerine şiirler yazmış, İstanbul'a övgüler dizmiştir. Özellikle Orhan Veli için İstanbul çok önemli bir yere sahiptir. Birçok şiirinde başköşede İstanbul, tüm duyulara seslenerek bulunur; *İstanbul'u Dinliyorum*, dış sesin iç sesle birleşiminden ortaya çıkmış farklı bir şiirdir. Şair, İstanbul'u ağırlıklı olarak seslerle hisseder. Orhan Veli, İstanbul'un her bir semtini sahip olduğu "ses"le tanır. Ses odaklı bu nitelik, onun İstanbul'a olan sevgisini, aşkını da gösterir. Semtlerdeki yaşama kulak kesilmek, şehri duymak, şehre kulak kabartmak, mekânı doğru okumak için ön koşul olarak değerlendirebiliriz. Yalın, basit ve günlük sıradanlığı sesle tasvir etmek hiç şüphe yok ki "usta işi"dir. Her ne kadar resim ve müziği şiirde ilke olarak benimsemese de şair, bu şiirde "İstanbul senfonisi"ni terennüm eder. "İstanbul'u dinliyorum, gözlerim kapalı" tekrarı, sesi duymaya odaklanmış bir öznenin bilinçli tavrını ortaya koyar. "Israrla kulağa yönelen şair, gözlerini eşyaya, maddeye kapatır ve İstanbul'u duymaya çalışır. Sesler, onu mekâna, zamana iklime ve yaşantıya götürür. Şehri bilen, şehre hâkim olan Orhan Veli, her sesin neye, kime ait olduğunu iyi bilir" (Uçak, 2013: 4).

Orhan Veli, *İstanbul Türküsü* şiirinde kendi yaşamını şehir üzerinden anlatarak İstanbul'u bir kader arkadaşı olarak karşımıza çıkarmıştır. İstanbul günlük hayattaki gerçekliğiyle, yaşama ve insana dair manzaraları ile şiir boyunca şair tarafından tasvir edilir. "Duyulur dünyanın" sanat eserinde yansıtılması fikri Platon'dan; "evrensel" ve "ideal" olanın yansıtılması fikirleri ise Aristoteles üzerinden bakılacak olursa bu şiir örnek gösterilebilir. İstanbul şairin huzur bulduğu mekândır;

"İstanbul'da Boğaziçi'nde,
Bir fakir Orhan Veli'yim;
Veli'nin oğluyum,
Tarifsiz kederler içinde.

...

Urumelihisarı'na oturmuşum;

Oturmuş da, bir türkü tutturmuşum:

«İstanbul'un mermer taşları;

Başıma da konuyor, konuyor aman martı kuşları.

...

İstanbul'un orta yeri sinema;

Garipliğim, mahzunluğum duyurmayın anama;

El konuşur, sevişirmiş, bana ne?

Sevdalı'm,

Boynuna vebalim!

...

İstanbul'da, Boğaziçi'ndeyim;

Bir fakir Orhan Veli;

Velinin oğlu;

Tarifsiz kederler içindeyim" (Kanık,2001: 145)

Orhan Veli için İstanbul en büyük hasretliklerden biridir. *Yol Türküleri* adlı şiirinde bu hasretliği dile getirir. İstanbul, şair için anne karnındaki huzuru bulduğu, çocukluk anılarının geçtiği unutulmaz mekânların sahibidir, bu nedenle ondan ayrı kalmak kendisini huzursuz eder. Şair İstanbul'dan ayrı kaldığı dönemlerde bu hasretliği doğrudan şiirlerine konu edinir;

"Oturdum sırtın üstüne.

Geçmiş günleri düşündüm.

Askerdim, Adilhan köyündeydim;

Böyle bir akşamdı yine;

İçimde yine İstanbul hasreti,

Dalmış düşünmüştüm" (Kanık, 2001: 47)

İstanbul'u Dinliyorum şiirinde Orhan Veli şehri tüm ayrıntılarıyla tasvir eder, İstanbul aşkını bütün duyuları ile dile getirir. Şehir tüm yönleriyle şiirin merkezine oturur.

İstanbul'daki yaşanan gerçekliğe dair manzaralar, kokular, sesler tüm canlılığı ile tasvir edilir. Şair, İstanbul ile kendisini özdeşleştirir;

“İstanbul’u dinliyorum, gözlerim kapalı;
Önce hafiften bir rüzgâr esiyor;
Yavaş yavaş sallanıyor
Yapraklar, ağaçlarda;

Uzaklarda, çok uzaklarda,
Sucuların hiç durmayan çingirakları;
İstanbul’u dinliyorum, gözlerim kapalı.

Beyaz bir ay doğuyor, fıstıkların arkasından
Kalbinin vuruşundan anlıyorum;
İstanbul’u dinliyorum” (Kanık, 2001: 146)

Yolculuk adlı şiirde Orhan Veli, İstanbul’a olan aşkını bir kez daha gözler önüne serer, yolculuk ihtimali yok fakat olsaydı, tek ihtimal İstanbul der. İstanbul, şairi yaşamın gerçekliğinden alıp hülyalar âlemine götüren bir güce sahiptir;

“Yolculuk niyetinde değilim
Fakat böyle bir iş yapmaya kalksam
Doğru İstanbul’a gelirim.
Beni Bebek tramvayında görünce
Ne yaparsın acep?” (Kanık, 20021: 152)

Politik göndermelerin olduğu *Bayrak* adlı şiirde Orhan Veli, İstanbul’da her zaman mutlu olduğunu şarkı sembolü ile ifade eder. Dünyadaki yaşama dair olumsuz gerçeklikleri, önemli şehir isimleri üzerinden dile getirir şair;

“Ben İstanbul’da şarkı söyleyen
Tayyareyle Hamburg’a düşen,
Majino’da yaralanan,
Atina’da açlıktan ölen,

Singapur’da esir edilenim” (Kanık, 2001: 162)

Ülkedeki güvensiz ortamda yapılan haksız sorgulamaları eleştirdiği *Cevap* adlı şiirde Orhan Veli İstanbul sözcüğünü kullanır. Şair, ironik bir üslupla ülke yönetimine dair eleştirilerini alay ederek dile getirir;

“Ciğercinin kedisinden sokak kedisine

Açlıktan bahsediyorsun;

Demek ki sen komünistsin.

Demek bütün binaları yakan sensin,

İstanbul’dakileri sen,

Ankara’dakileri sen” (Kanık, 2001: 184)

Garip akımının diğer önemli temsilcisi Oktay Rifat, İstanbul’u ana veya yan unsur olarak çok sık kullanır şiirlerinde. İstanbul, bazen unutmak istediği anların şahidi, bazen çocukluğuna götüren mekân olarak karşımıza çıkar.

Hayranlık adlı şiirde Oktay Rifat, sevgilinin güzellik unsurlarını kullanarak İstanbul’a olan aşkını dile getirir. Şiirde İstanbul ete kemiğe bürünerek gerçeklik kazanmış bir sevgili olarak kullanılır;

“Ne güzel insan yüzü

Elmacık kemiği ve on parmak

Ya dünyamız bütün bu mevsimler

Bulutlar telli kavak

Ya İstanbul” (Rifat, 2014: 76)

Şair, *Hayatı Düşündüm* adlı şiirde adeta dostuyla dertleşir gibi İstanbul’la konuşur. İstanbul şairin, dostu, sevgilisi, ruh arkadaşı olarak karşımıza çıkar. Şiirde İstanbul teşhis sanatı ile “dilini tut biraz” denilerek kişileştirilir;

“Beni deli mi edeceksin İstanbul

Dilini tut biraz hem hatırlatma

Akşam karanlığında düşündüğüm yeter

Ölmüş anamı hasta karımı” (Rifat, 2014: 76)

Oktay Rifat *Anış* adlı şiirde hatıralarla dolu İstanbul'u özlemle dile getirir, aşkına dair bütün unutulmayan zamanlar İstanbul'da geçmiştir. İstanbul'u aklından geçirmek bile şairi içinde bulunduğu gerçeklikten uzaklaştırarak ona huzur verir;

“Her dakikasını ayrı hatırlanın
Erenköy'de geçen zamanımın
Rüyama girer bir arada
İstanbul bahar ve Türkan'ım” (Rifat, 2014: 84)

İstanbul Şiiri adlı eserinde Oktay Rifat, İstanbul'da olmanın getirdiği sorumluluk ve bilince atıfta bulunur. İstanbul'da olmak yaşanan mekânın gerçekliğini kabul edip o şehrin ruhuna uygun davranmayı gerektirir;

“Şunlara bakın dedi
Şunlara bakın
Bir şey sanıyorlar kendilerini
Burası İstanbul ayol
Kendinize gelin” (Rifat, 2014: 91)

Oktay Rifat; *Uludağ Sokak Satıcıları* adlı şiirde memnun olduğu Uludağ simitçisinin güzel Türkçesine atıfta bulunmak için İstanbul ağzı göndermesini yapar. İstanbul her yönüyle güzel olduğu gibi konuşulan dili ile de örnek bir şehirdir;

“Akşamla bacada mavileşince duman
Biten türkü gibi uzaklaşın kapımdan
Kayın ağır ağır gündüzden gecenize
Ey İstanbul ağzıyla mal satan simitçi
Çocukları eşeğine bindiren sütçü
Halil İbrahim bereketi kesenize” (Rifat, 2014: 105)

Pembe Yalı adlı şiirde şair, İstanbul'da balığa çıkma serüvenini biraz sinirli bir ruh hali ile anlatır. Balık tutmaya ilişkin manzara tüm gerçekliği ile dile getirilir;

“Vay canna tükürdüğümün İstanbul'u
Bir oynak olur Fındıklı önlerinde
Elimde yüz iğnelik çapari

Poyraz gibi dalarım palamutlara

Altımda Turgut Reis motoru" (Rifat, 2014: 67)

Akımın diğer şairi Melih Cevdet Anday, *Boğaziçi'nde Ayın On Dördü* adlı şiirinde İstanbul'da yaşamın zorluğundan şikâyet ederek semtleri ve bu semtlerde yaşayan fakir halkın sıkıntılarını şiirin merkezine alır. Bu durum şairi psikolojik yönden oldukça huzursuz eder;

"Ben Boğaziçi'nde ayın on dördü

Nazlı nazlı, aheste beste . . . Derken zil zurna

Def keman dümbelek çiftenağra

Hey babam hey ...

Yamandır Boğaziçi'nde ayın on dördü yaman

Çileden çıkarır adamı dinden imandan eder

Komaz zengin fakir farkı

Kör eder, sağır eder, dilsiz eder." (Anday, 1996: 87)

Garip şairleri İstanbul'u diğer dönemlerden farklı olarak tüm ayrıntıları ve yaşama dair manzaraları ile kaleme alır. İstanbul onlar için vazgeçilmez bir mekân, huzur bulunan şehir olarak ele alınır.

SONUÇ

İstanbul, Garip şiiri için oldukça önemli bir yere sahiptir; şairler İstanbul'a olan sevgilerini bazen doğrudan bu kente şiirler yazarak dile getirmişler, bazen de şiirlerinde mekân olarak İstanbul'u, İstanbul'un semtlerini kullanmışlardır.

İstanbul; insan-doğa-evren ilişkisi içinde işlenir. Bunun yanı sıra İstanbul, zaman ve tarihsel dokusuyla da Garip şiirine konu olur. Özellikle Orhan Veli, İstanbul aşkını daha fazla hissettiren şair olarak görülür.

İstanbul, Garip şairlerini sıkıcı gerçeklikten kurtarıp onlara huzur veren bir mekân olarak da ele alınır. Garip şairleri reeli ve hayali birçok bakımdan mezceden bu şehre ayrı bir ilgi göstermişlerdir. Şairler; bazen bir ressam edasıyla semtlerini, sokaklarını anlatmış; bazen kendisiyle dertleşilen, konuşulan bir dost olarak, bazen de kadınlarıyla, balıkçılarıyla, işçileriyle yaşamını şiirlerine yansıtmışlardır. Orhan Veli, İstanbul'da huzur bulur, bu şehirden ayrı kalmak zorunda olduğunda özlemine anlatan İstanbul konulu şiirler kaleme alır.

Garip sonrası dönemde Oktay Rifat, İstanbul'u kimi zaman hem birey hem de toplumsal düzlemde varoluşsallık sorunsalının eksenine düşen yönleriyle, kimi zaman da tarihiyle, günümüz reel yaşamıyla farklı imgelem söylemleriyle ele almıştır. Melih Cevdet'in ise şiirlerinde parlak, parıldayan bir unsur olarak görülür.

Özetle Garip anlayışıyla yazılan şiirlerde İstanbul, çoğu kez uzam, zaman ve olgular açısından gerçekçi bir bakış açısıyla kaleme alınmasının yanı sıra yalnızlığın, kimsesizliğin, aşkın kalbi olan şehir olarak da karşımıza çıkmaktadır.

KAYNAKÇA

- ANDAY, Melih Cevdet (1996), **Rahatı Kaçan Ağaç: Toplu Şiirleri I**, Adam Yay., İstanbul.
- ÇANKAYA, Erol (2016), "*Payitahttan Metropole: Türk Şiirinde İstanbul*", **Çağdaş Yerel Yönetimler**, 25(4), s. 87-117.
- KANIK, Orhan Veli (2001), **Bütün Şiirleri**, Adam Yay., İstanbul.
- KAPLAN, Mehmet (1996), **Şiir Tahlilleri – II (Cumhuriyet Devri Türk Şiiri)**, Dergâh Yay., İstanbul.
- KAPLAN, Mehmet (1999), "*Türk Edebiyatında İstanbul*", **Türk Edebiyatı Üzerine Araştırmalar**, Dergâh Yay., İstanbul.
- RİFAT, Oktay (2014), **Bütün Şiirleri I**, Yapı Kredi Yay., İstanbul.
- UÇAN, Salih (2013), "*Tevfik Fikret, Yahya Kemal, Necip Fazıl ve Orhan Veli'nin İstanbul Temalı Şiirlerinde Zihniyet*", **13.Uluslararası Dil, Yazın ve Deyişbilim Sempozyumu Bildiriler Kitabı**, Kars, s. 379-384.
- ULUTAŞ, Nurullah (1998), "*Ziya Paşa ve Tevfik Fikret'in İstanbul'a Bakışı*", **Seyir**, S. 4, s. 31-32.